

calculează suma lor. Să se arate că printre astfel de sume există două a căror diferență este mai mare decât 2.

Olimpiadă Republica Moldova, 1999

Problema 14. La trei școli sunt înscriși exact n elevi. Fiecare elev are exact $n + 1$ cunoștințe în celelalte două școli. Să se arate că există trei elevi, câte unul din fiecare școală, astfel încât fiecare elev cunoaște pe fiecare elev.

BIBLIOGRAFIE

- [1] Valeriu Baltag, Boris Cinic și col., *Olimpiadele de matematică ale Republicii Moldova (1957-2001)*, Ed. GIL, Zalău, 2010.
- [2] Dan Brânzei și col., *10 ani de Olimpiade Balcanice ale Juniorilor*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2007.
- [3] Arthur Engel, *Probleme de matematică - Strategii de rezolvare*, Ed. GIL, Zalău, 2006.
- [4] Laurențiu Panaitopol, Dinu Șerbănescu, *Probleme de teoria numerelor și combinatorică pentru juniori*, Ed. GIL, Zalău, 2003.
- [5] Valentin Vornicu, *Olimpiada de matematică, de la provocare la experiență*, Ed. GIL, Zalău, 2003.

EXAMENE ȘI CONCURSURI

A 52-A OLIMPIADĂ INTERNAȚIONALĂ DE MATEMATICĂ

prezentare de CRISTIAN ALEXANDRESCU ¹⁾, MIHAIL BĂLUNĂ ²⁾, RADU GOLOGAN ³⁾, CĂLIN POPESCU ⁴⁾ și DINU ȘERBĂNESCU ⁵⁾

În perioada 16–24 iulie 2011 s-a desfășurat la Amsterdam cea de-a 52-a Olimpiadă Internațională de Matematică.

România a fost reprezentată de o echipă formată din elevii *Radu Bumbăcea* și *Alexandru Milu*, clasa a XI-a, Colegiul Național de Informatică „Tudor Vianu” – București; *Ömer Cerrahoğlu*, clasa a IX-a, Colegiul Național „Vasile Lucaciu” – Baia Mare; *Octav Drăgoi*, clasa a XI-a și *Marius Tiba*, clasa a XII-a, Liceul Internațional de Informatică – București și *Tudor Pădurariu*, clasa a XII-a, Colegiul Național „Grigore Moisil” – Onești.

¹⁾ Colegiul Național „Ion Creangă”, București.

²⁾ Colegiul Național „Mihai Viteazul”, București.

³⁾ Universitatea Politehnică București.

⁴⁾ Institutul de Matematică al Academiei Române.

⁵⁾ Colegiul Național „Sfântul Sava”, București.

Rezultatul copiilor români poate fi considerat foarte bun: *Octav Drăgoi* a obținut medalie de aur, ceilalți au obținut medalie de argint, iar în clasamentul (neoficial) pe țări România a ocupat un foarte onorant loc 8.

Echipa României

Problemele au fost dificile în ansamblu, un singur concurent – din Germania – reușind să obțină maximul de puncte.

Prima zi

Problema 1. Pentru orice mulțime $A = \{a_1, a_2, a_3, a_4\}$, formată din patru numere naturale nenule distincte, notăm cu s_A suma $a_1 + a_2 + a_3 + a_4$. Fie n_A numărul de perechi (i, j) , cu $1 \leq i < j \leq 4$, pentru care $a_i + a_j$ divide s_A . Determinați mulțimile A pentru care n_A ia valoarea maximă.

Problema 2. Fie S o mulțime finită de puncte din plan ce conține cel puțin două puncte, astfel încât oricare trei puncte nu sunt coliniare. Prin *moară de vânt* definim urmatorul proces: considerăm o dreaptă ℓ ce trece printr-un singur punct $P \in S$. Dreapta ℓ se rotește în sensul acelor de ceasornic în jurul punctului *pivot* P până întâlnește pentru prima dată un alt punct Q aparținând mulțimii S . Punctul Q devine noul pivot în jurul căruia dreapta ℓ continuă să se rotească în sens orar, până va întâlni din nou pentru prima dată un punct din mulțimea S . Procesul continuă indefinit, pivotul fiind de fiecare dată un punct din S .

Demonstrați că există un punct $P \in S$ și o dreaptă inițială ℓ ce conține P , astfel încât moara de vânt să treacă de o infinitate de ori prin fiecare punct din S .

Problema 3. Fie $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ o funcție cu proprietatea:

$$f(x + y) \leq yf(x) + f(f(x))$$

pentru orice numere reale x și y .

Demonstrați că $f(x) = 0$ pentru orice număr $x \leq 0$.

A doua zi

Problema 4. Fie n un număr natural strict pozitiv. Considerăm o balanță cu două talere și n greutateți având valorile $2^0, 2^1, \dots, 2^{n-1}$, respectiv. Cele n greutateți sunt puse pe rând pe unul dintre talerele balanței, într-o secvență de n mutări. Prima mutare constă în alegerea unei greutateți și plasarea ei pe talerul stâng. Fiecare dintre următoarele mutări constă în plasarea uneia dintre greutatețile rămase pe unul dintre talere, în așa fel încât în fiecare moment talerul din dreapta nu este mai greu decât talerul din stânga.

Determinați numărul de astfel de secvențe de n mutări.

Problema 5. Considerăm o funcție $f : \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{N}^*$, astfel încât, pentru orice întregi m și n , diferența $f(m) - f(n)$ se divide prin $f(m - n)$.

Demonstrați că, pentru orice întregi m, n pentru care $f(m) \leq f(n)$, $f(n)$ se divide prin $f(m)$.

Problema 6. Fie ABC un triunghi ascuțitunghic și Γ cercul său circumscris. Considerăm o dreaptă ℓ tangentă la Γ . Fie ℓ_a, ℓ_b , respectiv ℓ_c simetricele lui ℓ față de dreptele BC, CA , respectiv AB .

Arătați că cercul circumscris triunghiului determinat de dreptele ℓ_a, ℓ_b și ℓ_c este tangent cercului Γ .

Prezentăm în continuare **soluții ale problemelor**, date de elevii noștri în concurs sau preluate din lista oficială.

1. Fără a restrânge generalitatea, presupunem că $a_1 < a_2 < a_3 < a_4$. Atunci $a_3 + a_4 > a_1 + a_2$, deci $a_3 + a_4 > \frac{1}{2}s_A$; cum $a_3 + a_4 < s_A$ deducem că $a_3 + a_4$ nu divide s_A . Analog se arată că $a_2 + a_4 \in \left(\frac{1}{2}s_A, s_A\right)$, deci $a_2 + a_4$ nu divide s_A , prin urmare $n_A \leq 4$.

Vom arăta că $n_A = 4$ – pentru anumite mulțimi. Din cele de mai sus rezultă că, în acest caz, $a_1 + a_2, a_1 + a_3, a_1 + a_4, a_2 + a_3$ divid s_A ; deoarece $(a_1 + a_4) + (a_2 + a_3) = s_A$, deducem că $a_1 + a_4 = a_2 + a_3 = \frac{1}{2}s_A$. Fie u, v numere naturale astfel încât $a_1 + a_2 = \frac{1}{u}s_A$ și $a_1 + a_3 = \frac{1}{v}s_A$. Cum $a_1 + a_2 < a_2 + a_3 = \frac{1}{2}s_A$ și $a_1 + a_3 < a_2 + a_3 = \frac{1}{2}s_A$, rezultă că $u, v \geq 3$. În plus, $a_1 + a_2 < a_1 + a_3$, deci $u > v \geq 3$.

Adunând relațiile $a_1 + a_2 = \frac{1}{u}s_A$ și $a_1 + a_3 = \frac{1}{v}s_A$, obținem:

$$\left(\frac{1}{u} + \frac{1}{v}\right) s_A = 2a_1 + a_2 + a_3 > a_2 + a_3 = \frac{1}{2}s_A,$$

deci $\frac{1}{u} + \frac{1}{v} > \frac{1}{2}$. Dacă $u > v \geq 4$, atunci $\frac{1}{u} + \frac{1}{v} < \frac{1}{4} + \frac{1}{4} = \frac{1}{2}$, contradicție, deci $v = 3$. Rezultă $\frac{1}{v} > \frac{1}{2} - \frac{1}{3} = \frac{1}{6}$, adică $v < 6$, de unde $v = 4$ sau $v = 5$.

Cazul $v = 4$ implică $(a_1, a_2, a_3, a_4) = \left(\frac{1}{24}s_A, \frac{5}{24}s_A, \frac{7}{24}s_A, \frac{11}{24}s_A\right)$, deci $A = \{d, 5d, 7d, 11d\}$, cu $d \in \mathbb{N}^*$.

Cazul $v = 5$ implică $(a_1, a_2, a_3, a_4) = \left(\frac{1}{60}s_A, \frac{11}{60}s_A, \frac{19}{60}s_A, \frac{29}{60}s_A\right)$, deci $A = \{d, 11d, 19d, 29d\}$, cu $d \in \mathbb{N}^*$.

Toți elevii români – cu excepția lui *Tudor Pădurariu*, care a „uitat” cazul $v = 5$ și a ratat astfel medalia de aur – au rezolvat complet această problemă, folosind, în esență, ideile de mai sus.

2. Fixăm o orientare a planului – de exemplu, cea trigonometrică. O semidreaptă s , care are originea într-un punct x al mulțimii S , se numește semidreaptă *separatoare* a lui S , dacă, orientând dreapta-suport ℓ a lui s astfel încât s să fie semiaxa pozitivă, semiplanul deschis pozitiv, respectiv negativ, determinat de ℓ conține $\left[\frac{1}{2}|S|\right]$, respectiv $\left[\frac{1}{2}(|S| - 1)\right]$, puncte din S ; în mod evident, x este singurul punct din S situat pe dreapta ℓ . Este ușor de arătat că orice punct din S este originea unei infinități de semidrepte separatoare ale lui S .

Reuniunea $\sigma(x)$ a tuturor semidreptelor separatoare deschise, care au originea în punctul x al lui S , este *steaua separatoare* a lui S centrată în punctul x . Steaua $\sigma(x)$ este reuniunea disjunctă a interioarelor unui număr finit de unghiuri care au vârful în x . Frontiera ei este reuniunea laturilor acestor unghiuri. Întrucât punctele lui S sunt în poziție generală, dreapta-suport a fiecărei astfel de laturi trece prin exact două puncte din S , unul dintre ele fiind chiar centrul x al stelei.

Fie γ un cerc care conține în interior toate punctele de intersecție ale dreptelor determinate de perechile de puncte distincte din S . Cercul γ intersectează frontierele stelelor $\sigma(x)$, $x \in S$, într-un număr finit de puncte; fie T mulțimea acestor puncte. Este ușor de arătat că cele $|S|$ urme $\gamma \cap \sigma(x)$, $x \in S$, formează o partiție a mulțimii $\gamma \setminus T$; la rândul său, fiecare astfel de urmă este reuniunea disjunctă a unui număr finit de arce deschise. Prin urmare, dreapta care unește un punct mobil pe $\gamma \setminus T$, cu centrul unei stele separatoare care îl conține, descrie o moară de vânt al cărei pivot parcurge periodic mulțimea S ; dreapta generatoare schimbă pivotul la fiecare trecere printr-un punct din T .

În plus, o etichetare circulară a urmelor $\gamma \cap \sigma(x)$, $x \in S$ – componentelor unei urme fiindu-le atribuită aceeași etichetă – permite citirea efectivă atât a ordinii în care punctele lui S devin pivot al dreptei generatoare, cât și a

numărului de pivotări ale acesteia în jurul unui punct din S pe parcursul unei perioade.

În fine, în cazul în care $|S|$ este impar, fiecare stea separatoare a lui S , centrată într-un punct din S , este simetrică în raport cu centrul său, deci dreapta generatoare va pivota cel puțin o dată în jurul fiecărui punct din S pe parcursul unei rotații semicomplete a sale; în cazul în care $|S|$ este par, în general este necesară o rotație completă a dreptei generatoare, pentru ca ea să pivoțeze cel puțin o dată în jurul fiecărui punct din S .

La această problemă niciunul dintre elevii români nu a reușit un progres substanțial, dar aceasta a fost valabil și pentru componentii celorlalte echipe de top; rezolvarea non-standard a făcut ca la această problemă să fie rezultate mai slabe decât la problema 3, considerată inițial mai grea.

3. Prima soluție. Tudor și Ömer au rezolvări asemănătoare, bazate pe următoarele remarci:

- 1) pentru $y = 0$ obținem $f(x) \leq f(f(x))$, oricare ar fi x ;
- 2) pentru $y = f(x) - x$ obținem $f(f(x)) \leq (f(x) - x)f(x) + f(f(x))$, deci $f(x)(f(x) - x) \geq 0$ pentru orice x ;
- 3) $f(x) \leq 0$ pentru orice $x \in \mathbb{R}$, căci dacă există $a \in \mathbb{R}$ cu $f(a) > 0$, atunci pentru $x = a$ și $y = t - a$ rezultă $f(t) \leq (t - a)f(a) + f(f(a))$, ceea ce implică $\lim_{t \rightarrow -\infty} f(t) = -\infty$ și $\lim_{t \rightarrow -\infty} f(f(t)) = -\infty$, în contradicție cu $f(a) = f(x + (a - x)) \leq (a - x)f(x) + f(f(x))$;
- 4) dacă $x < -\sqrt{f(0)}$ și $f(x) \neq 0$, atunci $f(x) < 0$, iar din 2) $f(x) \leq x$, de unde $xf(x) \geq x^2 > -f(0) - \text{fals}$ - deci $f(x) = 0$ pentru $x < -\sqrt{f(0)}$;
- 5) pentru $x < -\sqrt{f(0)}$, din 1) și 4) reiese $0 \leq f(0)$ deci, conform 3), $f(0) = 0$.

Observațiile 4) și 5) ne dau concluzia cerută.

A doua soluție. Octav începe prin a observa că, pentru $x = 0$ obținem $f(y) \leq yf(0) + f(f(0))$, deci, punând $y = f(x)$, $f(f(x)) \leq f(x)f(0) + f(f(0))$. Combinând aceasta cu ipoteza deducem:

$$f(x + y) \leq yf(x) + f(x)f(0) + f(f(0)) \quad (1)$$

de unde, pentru $y = -f(0)$ reiese $f(x - f(0)) \leq f(f(0))$. Cum orice număr real poate fi scris în forma $x - f(0)$, aceasta arată că:

$$f(f(x)) \leq f(f(0)), \forall x \in \mathbb{R}. \quad (2)$$

Tot din ipoteză și din (2), pentru $y = -x$ reiese:

$$f(0) \leq -xf(x) + f(f(x)) \leq -xf(x) + f(f(0)),$$

deci:

$$xf(x) \leq f(f(0)) - f(0) := c, \forall x \in \mathbb{R}. \quad (3)$$

Să presupunem acum că există $a \in \mathbb{R}$ astfel încât $f(a) > 0$. Atunci, ca la 3) din soluția precedentă, $\lim_{x \rightarrow -\infty} f(x) = -\infty$, deci $\lim_{x \rightarrow -\infty} xf(x) = \infty$ ceea

ce contrazice (3). Astfel:

$$f(x) \leq 0, \quad \forall x \in \mathbb{R}. \quad (4)$$

Să arătăm acum că $c = 0$. Pentru $x = f(0)$ și $y = c$, din ipoteză obținem $f^{[3]}(0) \leq cf^{[2]}(0) + f^{[3]}(0)$, deci $0 \leq cf^{[2]}(0)$. Presupunând $c \neq 0$, din (3) reiese $c > 0$, deci $f^{[2]}(0) \geq 0$, iar (4) duce la:

$$f^{[2]}(0) = 0.$$

Pe de altă parte, $f(x) \leq f(f(x))$, de unde $f^{[2]}(0) \leq f^{[3]}(0)$. Apoi, din (2), $f^{[3]}(0) \leq f^{[2]}(0)$, deci $f^{[3]}(0) = f^{[2]}(0)$. Rezultă:

$$0 = f^{[2]}(0) = f^{[3]}(0) = f(f^{[2]}(0)) = f(0),$$

ceea ce arată că presupunerea este falsă.

Așadar $c = 0$, deci (3) și (4) arată că $f(x) = 0$ pentru $x < 0$. În plus, dacă $f(0) \neq 0$, atunci $f(0) < 0$, de unde $f(f(0)) = 0$, în contradicție cu $c = 0$.

4. *Prima soluție* (considerată cu mici modificări de toți elevii români) este, în varianta lui Tudor, următoarea: punând pentru consistență $f(0) = 1$ se obține relația de recurență:

$$f(n) = \sum_{i=1}^n \binom{n-1}{i-1} f(i-1)(n-i)2^{n-i}.$$

Într-adevăr, să presupunem că greutatea 2^{n-1} a fost așezată la pasul i . Ea trebuie pusă pe talerul stâng. Atunci, pentru mutările precedente avem $\binom{n-1}{i-1}$ alegeri ale greutateților și $f(i-1)$ așezări corecte ale lor. Pentru mutările ulterioare nu vor mai exista restricții la așezări, deci avem toate cele $(n-i)!2^{n-i}$ posibilități.

Notând acum, pentru simplificarea scrierii, $a_n = \frac{f(n)}{n!2^n}$, recurența devine

$$2na_n = a_0 + a_1 + \dots + a_{n-1},$$

care scrisă și pentru $n-1$ duce la $a_n = a_{n-1} \frac{2n-1}{2n}$, de unde:

$$a_n = \frac{1 \cdot 3 \cdot \dots \cdot (2n-1)}{2 \cdot 4 \cdot \dots \cdot 2n},$$

care conduce imediat la rezultat.

A doua soluție (prezentată în lista scurtă). Arătăm că numărul căutat este $f(n) = (2n-1)!! = 1 \cdot 3 \cdot 5 \cdot \dots \cdot (2n-1)$, demonstrând relația de recurență $f(n) = (2n-1)f(n-1)$, care duce imediat la rezultatul anunțat.

Să observăm că după prima mutare talerul din stânga este cu cel puțin o unitate mai greu decât cel din dreapta. Prin urmare, orice secvență de mutări corespunde, prin eliminarea greutateții 1, cu o secvență de mutări

pentru greutatea $2, 2^2, \dots, 2^{n-1}$, sau, ceea ce este același lucru cu a așeza greutatea $1, 2, 2^2, \dots, 2^{n-2}$. Aceasta se poate face în $f(n-1)$ moduri.

Să observăm acum că greutatea 1 poate fi așezată în prima mutare doar pe talerul stâng iar apoi, date fiind celelalte mutări fixate, pe oricare din talere corespunzătoare fiecărei mutări din cele fixate (la așezarea pentru $f(n-1)$ considerată mai sus). Rezultă $f(n) = (2n-1)f(n-1)$, adică ceea ce trebuia arătat.

La această problemă toți componenții echipei României au obținut punctajul maxim.

5. Fie m, n întregi pentru care $f(m) < f(n)$. Din condiția dată rezultă:

$$f(m-n) \text{ divide } |f(m) - f(n)| = f(n) - f(m) > 0,$$

deci $f(m-n) \leq f(m) - f(n) < f(m)$. Prin urmare numărul întreg $d = f(m) - f(m-n)$ verifică inegalitățile:

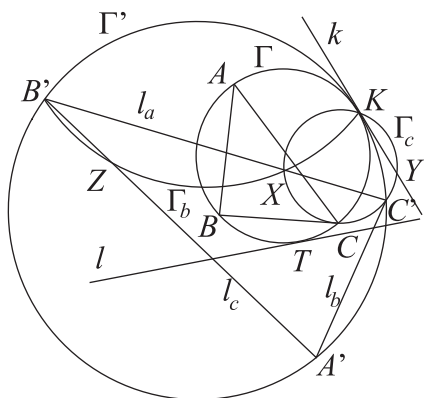
$$-f(n) < -f(m-n) < d < f(m) < f(n).$$

Înlocuind acum pe n cu $m-n$ în relația din enunț obținem $f(n)|d$, deci $d = 0$, adică $f(m) = f(m-n)$, ceea ce duce în relația din enunț la $f(m)|f(m) - f(n)$, adică $f(m)|f(n)$.

Elevii noștri au obținut la această problemă un rezultat foarte bun, cu excepția lui *Ömer Cerrahoğlu*, care, gândindu-se probabil la dificultatea problemei de pe poziția a doua din prima zi, s-a încurcat în considerații complicate ce duceau la descrierea funcțiilor cu această proprietate. A pierdut astfel 3 puncte și, cu aceasta, și medalia de aur așteptată. În fapt, cu metodele dezvoltate în lucrare de *Ömer* și *Alexandru* se poate ajunge ușor la descrierea tuturor funcțiilor din problemă:

pentru orice astfel de funcție există $\pm 1 = a_k | a_{k-1} | \dots | a_1$ numere naturale distincte și $b_k | b_{k-1} | \dots | b_1$ numere naturale nenule astfel încât

$$f(n) = b_{i(n)}, \text{ unde } i(n) = \min\{i : a_i | n\}.$$

6. Vom folosi unghiuri orientate. Date fiind dreptele a și b , notăm $\sphericalangle(a, b)$ măsura unghiului măsurat de dreapta a rotită în sens trigonometric până când devine paralelă cu b . Astfel, unghiurile orientate sunt considerate modulo 180° .

Notăm cu T punctul de tangență al dreptei l cu cercul Γ . Fie A', B' și C' punctele de intersecție ale perechilor de drepte l_b și l_c , l_a și l_c , respectiv l_a și l_b . Fie X, Y, Z simetricile punctului T față de dreptele BC, CA, AB respectiv.

Deoarece proiecțiile punctului T pe dreptele BC , CA , AB sunt coliniare, conform teoremei lui *Simson*, rezultă că punctele X , Y , Z sunt de asemenea coliniare.

Notăm $\alpha = \sphericalangle(\ell, TC) = \sphericalangle(BT, BC)$. Din simetria față de dreptele AC și BC rezultă:

$$\sphericalangle(BC, BX) = \sphericalangle(BT, BC) = \alpha \text{ și } \sphericalangle(XC, XC') = \sphericalangle(\ell, TC) = \sphericalangle(YC, YC') = \alpha.$$

Din $\sphericalangle(XC, XC') = \sphericalangle(YC, YC')$ rezultă că punctele X , Y , C , C' sunt conciclice; fie Γ_c cercul ce conține aceste puncte. Definim analog cercurile Γ_a și Γ_b , și notăm Γ' cercul circumscris triunghiului $A'B'C'$.

Aplicând teorema lui *Miquel* dreptelor $A'B'$, $A'C'$, $B'C'$ și XY , deducem că cercurile Γ_c , Γ_a , Γ_b și Γ' au un punct comun K . Vom arăta că punctul K aparține cercului Γ și că tangentele în K la cercurile Γ și Γ' coincid, de unde va rezulta cerința problemei.

Din simetrie avem $XB = TB = ZB$, deci punctul B este mijocul unuia din arcele XZ ale cercului Γ_b . Rezultă $\sphericalangle(KB, KX) = \sphericalangle(XZ, XB)$. Analog $\sphericalangle(KX, KC) = \sphericalangle(XC, XY)$. Adunând aceste egalități și folosind simetria față de dreapta BC obținem:

$$\sphericalangle(KB, KC) = \sphericalangle(XZ, XB) + \sphericalangle(XC, XZ) = \sphericalangle(XC, XB) = \sphericalangle(TB, TC).$$

Așadar punctul K aparține cercului Γ .

Fie k dreapta tangentă la cercul Γ în punctul K . Atunci:

$$\begin{aligned} \sphericalangle(k, KC') &= \sphericalangle(k, KC) + \sphericalangle(KC, KC') = \sphericalangle(KB, BC) + \sphericalangle(XC, XC') = \\ &= (\sphericalangle(KB, BX) - \sphericalangle(BC, BX)) + \alpha = \sphericalangle(KB', B'X) - \alpha + \alpha = \sphericalangle(KB', B'X), \end{aligned}$$

ceea ce implică tangența dreptei k la cercul Γ și soluția este completă.

Această problemă a fost rezolvată complet doar de 3 concurenți.

CONCURSUL ȘI TABĂRA GAZETA MATEMATICĂ ȘI VIITOROLIMPICI.RO

Etapa finală 2010 – 2011, Câmpulung Muscel

prezentare de ROXANA DIACONESCU¹⁾, MANUELA PRAJEA²⁾ și
MONICA SAS³⁾

Concursul Gazetei Matematice, inițiat în 1905 de către redactorii Gazetei Matematice, s-a desfășurat și în acest an la Câmpulung Muscel în perioada 15-19 august 2011, ca etapa finală a concursului rezolvitorilor Gazetei și a celui de pe site-ul ViitoriOlimpici.ro. Manifestarea a avut loc în cadrul proiectului „Matematica Altfel“, un parteneriat al Societății de Matematică din România și al fundației Romanian-American Foundation. Acest concurs a început în octombrie 2010 și s-a desfășurat atât pe site-ul ViitoriOlimpici.ro

¹⁾ Profesor, Colegiul German „Goethe“, București

²⁾ Profesor, Colegiul Național „Traian“, Drobeta - Turnu Severin

³⁾ Profesor, Grupul Școlar Sanitar, Bistrița